

AA.DD.

La Montagne dans l'Antiquité

Actes du Colloque de la Sopheau (Mai 1990), edités par G. Fabre

Cahiers de l'Université de Pau, 23. Pau, 1992.

Ja des de fa algun temps el paisatge ha deixat d'ésser vist pels historiadors com un mer marc geogràfic, l'escenari dels esdeveniments històrics, per passar a ser considerat un element més que intervé activament en la gènesi i l'evolució de les societats humanes. El paisatge ha deixat de ser un element «natural», immutable, determinista, per passar a ser considerat resultat de la mateixa activitat humana. Cada societat i cultura ha generat un paisatge propi, i sovint els considerats indrets «naturals» són en realitat el resultat d'una centenària o mil·lenària acció antròpica. Al llarg de la història, les diverses formacions socials han explotat i transformat el medi segons uns patrons que podem avui estudiar i valorar, i que ens permeten així obtenir més elements per interpretar la seva pròpia evolució històrica.

Tot això ha fet que l'estudi del paisatge antic hagi pres en els darrers anys una gran importància en la recerca històrica, i en especial en la Història Antiga. El paisatge és un nou document històric que cal analitzar, i tot i la dificultat lògica que suposa el seu estudi (complexos processos de pervivències, canvis, juxtaposicions, etc.), les possibilitats que ofereix per interpretar els fenòmens històrics suposen un pas endavant en la recerca. Dins d'aquest marc de referència, són especialment interessants els estudis dedicats a les àrees muntanyenques, al paper de la muntanya en època antiga. Considerades tradicionalment àrees «salvatges», poc transformades per l'home, marginals, les zones muntanyenques havien quedat allunyades de l'interès dels estudiosos de l'antiguitat, uns arqueòlegs i historiadors que apriorísticament ja les consideraven unes àrees secundàries, buïdes, amb poc interès. La publicació de la Universitat de Pau que tot seguit presentem ens mostra com, tot i les dificultats, també en aquestes àrees poden

obtenir-se resultats molt significatius. Contràriament al que sovint es pensa, les zones muntanyenques foren àrees fortament marcades per la intervenció humana, paisatges històrics, territoris que condicionaren i foren condicionats per la vida i l'existència de les comunitats que hi habitaren. En aquest col·loqui celebrat a Pau l'any 90 es mostren alguns exemples d'aquesta intensa relació home-medi muntanyenc a l'antiguitat.

El llibre està dividit en sis articles, corresponents a les intervencions de sis professors d'Història Antiga francesos que efectuen la seva recerca en territoris mediterranis amb un important component muntanyenc. Es tracta de sis aproximacions diferents a la realitat de la muntanya, de desigual interès i metodologia, però on sempre aquest element físic esdevé un element fonamental en el desenvolupament dels processos històrics. En cap cas, aquests estudis pretenen ser exhaustius, sinó més aviat plantejar problemàtiques.

Philippe Leveau (*L'occupation du sol dans les montagnes méditerranéennes pendant l'Antiquité: apport de l'archéologie des paysages à la connaissance historique*) s'ocupa en el seu article de dues àrees que coneix bé, el massís de l'Aurès (Algèria), i el sector dels Alpilles i Alps del Sud, a la Baixa Provença. El cas algerià és força paradigmàtic, ja que havia estat considerat una terra de refugi dels pobles indígenes enfront de l'ocupació romana, i una zona sols ocupada per instal·lacions militars en el s. II dC. Com en tants altres llocs, però, la manca d'ocupació romana era deguda tan sols a una manca d'investigació, era un «buit» en el panorama algerià degut a la manca d'interès dels investigadors. Durant l'Alt Imperi hi ha una presència efectiva del món romà en aquestes àrees muntanyenques, això sí, una presència peculiar, que no comporta un fenò-

men urbanitzador com en altres zones, però que constata l'interès dels romans per aquests territoris, efectivament ocupats i explotats (rutes de transhumància, sistemes hidràulics, etc., elements que ja existien abans i que en època romana continuen en bon funcionament). Pel que fa al cas de la Baixa Provença, de nou Leveau reivindica el paper de l'arqueologia del paisatge, de l'estudi de l'ocupació del sol. Podem prendre com a exemple el seu estudi sobre la distribució dels *oppida* indígenes, ubicats quasi sempre en llocs elevats, a les zones muntanyenques al voltant de les planes —inestables i hidromorfes—. La visió tradicional d'un tipus d'ocupació típica d'unes societats fortaament defensives pot ser contrastada si tenim en compte que aquesta ubicació peculiar podria respondre també a un interès agrícola: cultivar, posar en explotació, les terres lleugeres dels vessants, més rendibles per a la tecnologia d'aquestes societats que les terres més denses i pesades de la plana al·luvial. Altres aspectes que Leveau analitza són els fenòmens diacrònics de sedimentació detectats en diversos sondejos a la regió, que indiquen fases d'increment de l'erosió que poden respondre a canvis en les estratègies agrícoles, i lligades amb elles, al paper de les terrasses de cultiu, de la lluita contra l'erosió, la desforestació, etc.

Una aproximació diferent és la de Maurice Sartre (*Transhumance, économie et société de montagne en Syrie du Nord*), que s'ocupa dels pobles safaites, societats ramaderes nòmades-transhumants que ocuparen aquesta regió entre l'època hel·lenística i el s. iv dC. Sartre treballa a partir dels documents epigràfics safaitics, i especialment de la seva distribució, que marca prou bé els camins transhumants i el seu règim estacional de desplaçaments. A través d'aquestes dades, es reflecteix tota una societat que viu en un territori també ocupat per pobles sedentaris, d'una llengua i cultura diferent, i on els fenòmens de contacte i d'integració són prou complexos.

Madeleine Jost (*La vie religieuse dans les montagnes d'Arcadie*) s'encara amb una

altra problemàtica, la de la muntanya com a lloc sagrat, territori de santuaris. La regió de l'Arcàdia és un territori molt muntanyenc, d'un clima especialment fred. Les muntanyes estaven poc poblades, sense hàbitats concentrats, i ocupades per santuaris rurals. Alguns d'aquests santuaris presenten cultes o ritus bastant arcaics (sacrificis humans, licantropia), però en general es tracta de santuaris plenament integrats en la vida de les *polis* de la regió. Per exemple, en les processons anuals des dels centres urbans vers aquests santuaris, s'afirma plenament el domini o el lligam entre aquest món muntanyenc i la civilització urbana. Per tant, de nou, la muntanya apareix no com un món isolat i poc desenvolupat, sinó com una àrea complementària, amb les seves especificitats, però no reduïble a una visió tòpica.

Pierre Cabannes (*La montagne, lieu de vie et de rencontre, à Epire et en Illyrie meridionale dans l'antiquité*), en un dels millors articles del llibre, analitza la regió sud de la península Balcànica, on el paisatge muntanyenc és predominant. Aquí, la interacció de l'home i el medi ha donat lloc a realitats socials i polítiques diferents en època antiga, els *ethnos*, entitats polítiques disperses, d'amplis territoris, sense grans nuclis urbans, millor adaptades a les formes d'explotació dels recursos (bàsicament ramaders-transhumants) que no pas el model de la *polis* de la Grècia de l'Egeu. Tampoc aquí la muntanya és residual o marginal. El sistema transhumant de l'Epir és pres per Varró com el paradigma de l'explotació més racional i productiva del bestiar, i una font de recursos per als propietaris tan important que delata el teòric interès de Varró per l'agricultura. La muntanya s'integra perfectament en el sistema imperialista romà, no en resta al marge.

Christiane Saulnier (*Le rôle stratégique de la montagne au service de l'Histoire militaire*) se centra en el paper que ha jugat la muntanya com a element estratègic que ajuda a interpretar els esdeveniments militars d'època antiga. Se centra en les guerres

de Roma al s. v-iv aC, i tot i el seu interès, difereix notablement de la línia de la resta d'articles.

Finalment, Michael Tarpin (*Frontières naturelles et frontières culturelles dans les Alpes du nord*), ens mostra en el darrer article el paper dels Alps com a frontera en època antiga, una frontera permeable, tot i ser considerada pels romans com a infranquejable, i una frontera més cultural que no pas física. Els Alps, com en general la major part de les àrees muntanyenques, constitueixen una veritable placa giratòria de les influències culturals mediterrànies i centreuropees. L'estudi de les fonts antigues reflecteix l'interès de Roma per obrir i dominar aquests territoris, a la vegada que les dificultats per administrar-lo. L'estudi arqueològic demostra com les entitats polítiques i culturals que l'ocupen des de la protohistòria sovint estan distribuïdes a banda i banda dels seus vessants, unides per vies que travessen els colls més elevats —tancats durant bona part de l'any—, en una disposició aparentment il·lògica, però que respon a les seves pròpia forma d'ocupació del territori. Roma haurà de transformar les pautes territorials d'aquests pobles alpins per dominar-los, dividint arbitràriament les àmplies entitats culturals que s'havien anat configurant al voltant d'un paisatge comú, d'un medi muntanyenc adaptat a les seves formes de producció. De fet, segons Tarpin, fins al Baix Imperi els Alps no seran pròpiament ocupats per Roma, sinó tan sols controlats des dels seus límits externs.

Com a valoració final, i tot i la lògica disparitat i desigualtat entre els diversos treballs, cal valorar l'interès d'una publicació que s'enfronta a un tema complex i poc estudiat, però especialment significatiu, en posar de relleu l'interès que uns territoris aparentment tan rudes i coactius generaren en les diverses societats d'època antiga. De fet, de tots aquests articles se'n desprèn una idea comuna. Les àrees muntanyenques foren també en època antiga zones sotmeses a explotació, ocupades efectivament, que donaren lloc a realitats socials, culturals i històriques diverses, però amb alguns paral·lelismes (importància de l'economia ramadera, paper de la transhumància, escassa urbanització, pervivències de ritus i cultes arcaïtzants, etc.).

Si bé no tots els articles d'aquesta obra assoleixen el mateix nivell, el resultat final del col·loqui ens permet, uns anys després, valorar aquesta trobada com un pas important en els estudis sobre el paisatge al món antic, en posar en evidència la complementarietat dels diversos territoris ocupats en època antiga (com també els boscos, aiguamolls, etc.), i la necessitat d'un tipus d'estudi que no deixi fora aquestes àrees sovint considerades marginals. La muntanya no és una zona residual, sinó un territori complementari, i, com a tal, necessari i productiu per a les societats d'època antiga.

Oriol Olesti i Vila

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

TUSA MASSARO, Laura

Sintassi del greco antico e tradizione grammaticale I

Palermo: Editrice Epos, 1993. 249 p.

La professora Laura T. Massaro presentà a finals de 1993 la primera part de la seva tasca destinada a l'estudi de la sintaxi grega antiga. Aquesta primera fase del projecte inclou l'estudi sintàctic per capítols de l'*article*, el *pro-*

nom relatiu, el *nom*, els *casos*, l'*adjectiu*, les *concordances*, el *verb*, la *diatesi*, el *temps*, el *mode* i els *adjectius verbals*. Es veurà completada prou per un segon volum dedicat a les parts invariables i al període oracional.